

Cigaretter

Publ. i Flemming Mouritsen: *Legekultur. Essays om børnekultur, leg og fortælling.*
Odense: Odense Universitetsforlag 1996, s. 77-80.

Cigaretter er en akilleshæl for visse voksne. Et eksempel: Man er i brugsen med ungerne og skal nå at have købt ind. Det går rimelig godt uden alt for meget bøvl og plageri, man nærmer sig kassen – og slikhylderne. De begynder at plage om vingummi. I den slags situationer er det, at cigaretrygeren får specielle problemer med voksenrollen.

Børnene er drevne plagere. Plageri er nærmest en kunst for dem i vore dage. De lærer metoderne og fiduserne af hinanden. Der findes ligefrem superplagere i netværket. *»Kan du ikke lige plage ud af min mor, at vi kan sove hjemme hos dig i nat, du er meget bedre til det«.* Eller: *»Hvordan var det nu du sagde det, da du fik plaget den cola ud af din far?«*

Plageri er en nøje funktionstilpasset genre i børnehøjde i spillet mellem dem og de voksne opdragere. De er derfor godt rustet, da de begynder at plage om vingummi dér i brugsen foran kasseapparaterne, som er det mest offentlige sted i supermarkedet, og hvor man har de andres øjne på sig, ikke mindst inde i sit eget hovede. Og tilmed er man ryger og skal købe cigaretter.

Man går i stilling: *»I får ikke noget slik. I har ikke godt af det. Det er usundt«.*

»Hva så med dine cigaretter«, svarer de.

»Ja, men det har ikke noget med det at gøre. Det er også for dyrt at købe slik hele tiden. Vi har ikke råd«.

»Hva så med dine cigaretter«, lyder det

igen, og det bliver det ved med. *»Hva så med dine cigaretter«.* Både argumenter og myndighed kommer til kort. Der er visse fordele ved at have en voksen, der ryger. I situationen her er det grundlag for at få vendt op og ned på den gængse orden. Den voksne fremstår som en barnlig nar.

Den voksne kommer gennem sin afhængighed af cigaretter i en rolle, børn oplever sig selv i den ene gang efter den anden, og børnene kan på grund af deres uafhængighed af pindene drive deres bedreviden igennem. De kommer, når det gælder cigaretter til at stå med de voksne kvaliteter på deres side, her er det dem som repræsenterer fornuft og selvkontrol. Her er det den voksne, der er den, og det er både frydefuldt og frygtfuldt. For den anden side af sagen er, at cigaretter alment betragtes som farlige. Børn møder propaganda mod cigaretter alle vegne. De er reelt bange for dem, bange for, at den voksne skal dø fra dem af cigaretter. De sætter megen energi ind på at få den voksne til at holde op med at ryge. De bruger overtalelse, deres reelle skrækreaktioner gør sin virkning, de gør den voksne til grin, og de går til håndgribeligheder, gemmer cigaretterne, smider dem i lokummet eller destruerer dem på anden vis.

Sådan ser et af dagligdagens spændingsfelter ud for rygerbørn. Lignende spændinger i forhold til andre ting og situationer deler de med andre børn.

Nogle børn, tre drenge i fireårsalderen sad en dag henne i børnehaven og var kommet i snak. Det handlede om de voksne og deres cigaretter. Den fik ikke for lidt. Snakken kom til at køre i en rille, hvor det gik på at overtrumfe hinanden.

Praleri er en central udtryksform blandt drenge. En af grundskabelonerne kender enhver, den lyder i sin mest udbredte udgave: *»Min far er stærkere end din far«*. *»Nej, min far er ihvertfald stærkere end din far«*. *»Nej, nej er han ej, min far ka nemlig bare ta' din far og smide ham op over hele børnehaven«*. Og så videre, så længe de kan holde gang i den. Denne skabelon er en æstetisk formel. Den er enkel og disponibel som værktøj til at lave pralefortællinger eller fortællekamp ud af alt muligt allevegne.

En anden version af formen kan man komme ud for, hvis der sidder et par knægte i en bus. Den ene får øje på en BMW på gaden. *»Har du set den der BMW. Den tager jeg bare, så ræser jeg fra hele børnehaven«*. *»Hah«*, siger den anden, *»...så tager jeg da bare en Porche, så drøner jeg fra dig med sekshundrede kilometer fart. Det kan din bare ikke«*. *»Håh«*, svarer den første, *»...så tager jeg bare«*. Og så videre. Det kan køre længe, indtil gassen går af dem, eller de kommer i skænderi fx om hvilken bil, der kan køre stærkere end hvilken, eller til én af dem får sat tilstrækkelig trumf på fx ved at bryde sporet og tage en gummiged og smadre både den andens bil og bussen med børnehaven.

Den slags mundhuggerier betragtes vanligvis ikke som fortællinger, men de lader sig ligefuldt forstå som dialogiske fortællinger, ligesom de har en række af skrønsens og andre fiktionstypers karakteristika. De fungerer som redskaber til at sætte samvær og situation i fortælling.

Men tilbage til de tre drenge. Deres seance handler hverken om hvis far, der er stærkere end hvis far, eller hvis bil, der kan køre stærkere end hvis bil. Den handler om, hvad de vil gøre ved deres mors cigaretter, når de kommer hjem.

En af dem siger:

– Når jeg kommer hjem, så tar jeg min mors cigaretter. Og så klipper jeg dem i stykker. Sådan her.

Det var ikke til at tage fejl hverken af hensigten eller nydelsen ved det.

Det tygger de andre lidt på. Så siger den næste:

– Når jeg kommer hjem, så tar jeg min mors cigaretter, og så brænder jeg dem.

– Én ad gangen.

Så siger den tredje langsomt, mens han giver sig selv tid til at opdage, hvad det er, han gør og med mere og mere lys i øjnene også på de andre:

– Når jeg kommer hjem, så tar jeg min mors cigaretter, og så går jeg ned på gaden og smider dem i en hundelort. Og så går hun ned og tar dem op igen – fra hundelorten.

Den sidste bemærkning slår ikke blot hovedet på sømnet. Den sprænger rammen og får i et glimt sagt en sandhed, så den både kan høres og ses og næsten lugtes og mærkes. Den er et konkret, anskueligt og yderst præcist udtryk for voksen-barnforholdet, og for den frydefulde og groteske triumf over den voksne for en gangs skyld. Hun står afsløret med cigaretpakken i hånden.

Det er i spændingsfeltet mellem kontekstens frygt for at miste de voksne og situationens fryd over at vende op og ned på den gældende orden og over at kunne omforme den i en farceagtig fiktion,

at fortællingen henter sit drive. Den er produceret kollektivt, børnene fabulerer den frem i et felt imellem sig med et par formler som redskab. Det sidste led var utænkeligt uden de foregående og uden det fælles projekt i situationen. Historien her adskiller sig på den måde fra det, vi almindeligvis kalder historier. Den er en æstetisk udfoldelse af en særlig art. Formelklichéen er betingelsen for, at en situationsbestemt improvisation kan udvikles så dynamisk, at realitetens grænser overskrides, og den barnlige erfaring og ønskeforestilling kan udtrykkes.

Fortællingen kører langt ud over det sandsynlige og er i familie med den mundtlige traditions grotesker, farcer, skæmteeventyr og andre former for karnevalistiske skrøner, der vender op og ned på den etablerede orden. Den artikulerer samtidig en utopisk forstilling, hvad de brygger sammen er en slags realutopi: Det kunne gøres, og der ligger en stjerneklar realerfaring til grund for den bid-ske pointe: »- og så går hun ned og samler dem op fra hundelorten«.

Træerne vokser alligevel ikke ind i himlen. De kan ikke få has på både voksne og cigaretterne i ét snuptav. Prisen for at få den voksne til at falde på halen i fiktionen, gjort til grin og få sagt, hvad den voksne

er ude i med de cigaretter, er at fastholde den voksnes afhængighed af dem som et middel for børnene – og for fiktionen. Dilemmaet består, men at få vendt op og ned på balancen i fortællingen og i situationen lader sig gøre.

Præleri og dialogisk fortælling bliver medium for at formulere en erfaring, vende op og ned på ordenen og for at drive en sandhed frem. Situation og metode muliggør, at den erfaring, de har med rygende mødre og deres cigaretter, og som er der i forvejen, men latent, bliver drevet frem i fortællingen formuleret og synlig.

Børn hører meget ikke blot om cigaretter, men også om afhængighed og al den dårligdom, den slags kan føre til. Samtidig er det et lidt mystisk og farligt begreb, afhængighed, og de kan med god grund spørge: Hvad er egentlig det dér afhængighed?

Det ville være en svær én at forklare. Historien her har det bedste svar på den sag, som jeg kan forestille mig. Den siger ganske præcist, rådt og usødet, hvad afhængighed drejer sig om:

»... og så går hun ned igen og tar dem op igen fra – hundelorten«.

Lugter pædagogik?

I en børnehave havde de emnearbejde. Det handlede om, at børnene skulle finde ud af, hvad det er, vi putter i munden, og hvor det kommer fra. Det er vigtigt nok. For børns umiddelbare viden standser ved supermarkedet og plastikpakningerne. De tør jo knapt sætte tænder i en agurk fra et drivhus i deres bedstefars have. Det er en sær agurk sådan én, lidt pervers nærmest, i hvert fald ikke rigtig. Den har jo ikke engang plastik om, kun skræl.

De snakkede om mad. De fik læst om mad. De lavede mad. Og en dag skulle de se, hvor det kom fra. Det var fisk det gjaldt. Så tog de bussen ned til havnen, en tre – fire stykker og en pædagog. De stod af ved Skovvejen. Derfra fører en stor cementbro over baneterrænet og ned til fiskerihavnen. De kom godt af bussen, og de gik op på broen. Deroppe syntes pædagogen nok, at det var på tide at få begyndt på fiskene.

Så siger hun (og det er faktisk et godt sted at begynde, når det drejer sig om fisk). Så siger hun:

– Der kan I så se havet.

Den går de og tygger lidt på, så kikker Camilla skråt op og svarer:

– Vi kan også godt se en kran – hvis det skal være for det!